

HURMATLI HAMKASBLAR!

MAKTAB VA HAYOT

MAKTAB VA HAYOT

Ilmiy-metodik jurnal

JURNALIGA 2023 YIL UCHUN OBUNA DAVOM ETMOQDA

2023 yilda “MAKTAB VA HAYOT” jurnalida (ilovasi bilan) turli ilmiy-metodik, didaktik, me’yoriy hamda axborot materiallari quyidagi ruknlarda nashr etiladi:

- Kasb-hunarga yo'naltirish nazariyasi va amaliyoti
- Ta'limda psixologik xizmat
- Amaliy psixologiya
- Oila psixologiyasi
- Defektologiya va tibbiy xizmat
- Inklyuziv ta'lim
- Axborot texnologiyalari
- Texnologiya
- Sog'lom avlod uchun
- Ota-onalar maktabi

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshidagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining qarori bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha ilmiy jurnallar ro'yxatiga kiritilgan.

Obuna indeksi: 1019

Tahririyat telefonlari:
tel / faks: 8 (0371) 246-21-02
Web site: <http://www.tashxis.uz>
E-mail: maktabvahayot@sarkor.uz

HURMATLI HAMKASBLAR!

MAKTAB VA HAYOT

JURNALIGA 2023 YIL UCHUN OBUNA
DAVOM ETMOQDA

2023 yilda “MAKTAB VA HAYOT” jurnalida (ilovasi bilan) turli ilmiy-metodik, didaktik, me’yoriy hamda axborot materiallari quyidagi ruknlarda nashr etiladi:

- Kasb-hunarga yo'naltirish nazariyasi va amaliyoti
- Ta'limda psixologik xizmat
- Amaliy psixologiya
- Oila psixologiyasi
- Defektologiya va tibbiy xizmat
- Inklyuziv ta'lim
- Axborot texnologiyalari
- Texnologiya
- Sog'lom avlod uchun
- Ota-onalar maktabi

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshidagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining qarori bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha ilmiy jurnallar ro'yxatiga kiritilgan.

Obuna indeksi: 1019

Tahririyat telefonlari:
tel / faks: 8 (0371) 246-21-02
Web site: <http://www.tashxis.uz>
E-mail: maktabvahayot@sarkor.uz

ISSN 2010-5460

3
2023

MAKTAB VA HAYOT

Ilmiy-metodik jurnal

MAKTAB O'QUVCHISINING KUN TARTIBI QANDAY BO'LISHI KERAK?

Zamonaviy maktabdagi yuklamalar juda jiddiy ekanligi va ular maktab o'quvchilarining salomatliklariga ta'sir etishi o'qituvchilar uchun ham, ota-onalar uchun ham sir emas.

Maktab dasturi, o'qituvchilar va ota-onalarning barcha talablarini bajarishga ulgurishlari uchun bolalarga qanday yordam berish mumkin?

1. Bola aniq kun tartibiga amal qilishi kerak. U uy vazifasini o'z vaqtida bajarishi shart. Bolani uy vazifasini kunduzi mustaqil ravishda bajarishga o'rgating, kechqurun esa, bajarilgan masalalarni tekshirish hamda tushunarsiz bo'lgan mavzular va fanlarni o'zlashtirishda unga yordam bering.

2. Maktab o'quvchisining ovqatlanishi muvozanatlashtirilgan hamda vitaminlarga boy bo'lishi kerak. To'g'ri ovqatlanish nafaqat miya, balki oshqozon va rivojlantiruvchi butun organizm uchun ham juda foydali.

3. Bola tez-tez va uzoqroq vaqt toza havoda sayr qilishi lozim. Dam olish kunlari tabiat qo'yniga sayohat qilish mumkin. Zero, kislorod yetishmovchiligi miya faoliyatiga hamda bolalar salomatligiga salbiy ta'sir qiladi. Miyaning kislorod bilan yetarlicha to'yinishi maktabdagi qiyin vazifalarni uddalashiga yordam beradi.

4. Bola ko'proq harakatlanishiga imkon berish kerak. Kunduzgi jismoniy faollik tunda yaxshi uxlashiga va, umuman olganda, har qanday stressli holatlarga qarshi mustahkam va chidamli bo'lishiga yordam beradi.

Yuqoridagi tavsiyalarga amal qilish o'quvchiga maktab yuklamalarini osonroq yengib o'tishga, o'quv dasturini yaxshiroq o'zlashtirishga, ota-onalarga esa o'zlarining sevimli farzandlari uchun xotirjam bo'lishga imkon beradi.

Nobel mukofotiga sazovor bo'lgan ayrim tarixiy shaxslarga o'quvchilik paytida o'qituvchilar bergan tavsiflardan namunalar

Shaxs	Yo'nalish	Ustozlar munosabati	Muvaffaqiyat
 Albert Eynshteyn	fizika	Texnikumdagi fizika o'qituvchisi Jan Perne: "Albert, fizika naqadar qiyinligini tasavvur ham qila olmaysan. Yaxshisi tibbiyot, huquqshunoslik yoki falsafa bilan shug'ullansang bo'lmaydimi?"	1921-yil fizika yo'nalishida Nobel mukofoti sovrindori
 Djon Gyordon	biologiya	Sinf rahbarining ota-onaga yozgan xatidan: "Men, Djon olim bo'lmoqchi ekanini eshitdim, bu juda kulgili va bema'nidir. Axir u biologiya kursi bo'yicha birorta ham oddiy faktni eslab qololmaydi-ku"	2012-yil tibbiyot va fiziologiya yo'nalishida Nobel mukofoti sovrindori
 Tomas Edison	texnika	Maktab o'qituvchisi onasiga yozgan xatidan: "O'g'lingizning aqli zaif. Uni boshqalar bilan birga maktabda o'qita olmaymiz. Shuning uchun uni uyda mustaqil o'qitishingizni tavsiya etamiz"	1915-yil fizika yo'nalishida Nobel mukofoti sovrindori
 Iosif Brodskiy	adabiyot	Sinf rahbarining tavsif-nomasidan: "O'z xarakteriga ko'ra – qaysar, dalgasa. Darslarda halaqit beradi. Uy vazifalarini yomon bajaradi. Daftarlari tartibsiz, besaranjom, kir, turli rasmlar chizib, yozuvlar yozib tashlangan"	1987-yil badiiy adabiyot yo'nalishida Nobel mukofoti sovrindori

BOSH MUHARRIR

Liliya Gaynutdinova

TAHRIR HAY'ATI

Hilola UMAROVA
G'ayrat SHOUMAROV
Risboy JO'RAYEV
Shaxnoza XALILOVA
Komola FARFIYEVA
Dilnozaxon ABDULLAJANOVA
Ayubxon RADJIYEV
Sharibboy ERGASHEV
Feruza QODIROVA

Mas'ul kotib

Sayyora Alimxodjayeva

Adabiy muharrir

Sayyora Alimxodjayeva

Kompyuterda sahifalovchi va dizayn

Ilmira Adilova

Muallifning fikri har doim ham tahririyat fikriga to'g'ri kelavermaydi. Tahririyat maqolalarining uslubiy xatolarini to'g'rilash va qisqartirish huquqini o'zida saqlab qoladi. Tahririyatga yuborilgan maqolalar egasiga qaytarilmaydi va taqriz qilinmaydi.

Mualliflarning familiyasi, ismi, sharifi ularning pasportlari ma'lumotlariga muvofiq holda yoziladi.

Мнение редакции не всегда совпадает с мнением автора. Редакция оставляет за собой право на стилистическую правку и сокращение статей. Присланные в редакцию рукописи не возвращаются и не рецензируются.

Фамилия и инициалы авторов пишутся согласно данным их паспорта.

Muassislar:

O'quvchilarni kasb-hunarga
yo'naltirish va
psixologik-pedagogik
respublika tashxis markazi
"MAKTAB VA HAYOT" M.CH.J.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda
"MAKTAB VA HAYOT" dan olindi,
deb ko'rsatilishi shart.

Jurnal 2001 yildan
chiqa boshlagan.

MANZIL:

100095, Toshkent sh.,
Olmazor t., Ziyo ko'chasi, 6A uy.
Tel: (0371) 246-21-02
E-mail: maktabvahayot@sarkor.uz

OBUNA INDEKSI - 1019

MUNDARIJA

SH.T. ERGASHEV.

Kasb-hunarlarni ongli ravishda tanlash – shaxs va jamiyat manfaati 2

F.A. AKRAMOVA.

Barkamol avlod tarbiyasida oilaviy psixologik xizmatni qo'llash masalalari 4

F.K. OLIMOVA.

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim orqali
ijodiy faoliyatga tayyorlash 6

E.U. XUDOYBERDIYEV.

Maktab ta'limini boshqarishda strategik rejalashtirish dolzarb muammo sifatida 9

R.M. ABDULLAYEVA.

Ta'lim va hayot sifatining kasb tanlashga bog'liqligi 11

S.S. JO'RAYEV.

Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarni kasb-hunar tanlashga tayyorlash zarurati 13

N.Z. ABIDOVA.

Bo'lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasini rivojlantirish qonuniylari va tamoyillari ... 15

M.S. MAXMUDOVA.

Bolalarni nutqiy jihatdan maktab ta'limiga tayyorlashda korreksion-pedagogik
jarayonni tashkil etish yo'llari 18

У.Ю. ФАЙЗИБЕВА.

Состояние доступности окружающей среды и возможности их создания
для школьников и студентов в инклюзивном образовании 19

N. DALIMOVA.

Sharq mutafakkirlarining barkamol avlod haqidagi qarashlari hamda
o'quvchilarda hayotiy qadriyatlarini shakllantirish 21

D.O' MIRZAYEVA.

Ontogenezda sensomotor funksiyalarning rivojlanishi 23

M. MANSUROV.

O'qituvchi kasbini tanlashda ta'lim va amaliyot integratsiyasining o'rni va ahamiyati 25

G.O. OCHILOVA.

Maktab o'quvchilarining innovatsion faolliklarini rivojlantirishda mustaqil
ishlarning ahamiyati 27

D.M. XAKIMOVA.

O'qituvchi innovatsion salohiyatining tuzilishi va uning funksional modeli 29

M. DEHQONOVA, Z. XUSNIDDINOVA.

Inklyuziv ta'limda ko'rishida muammosi bo'lgan o'quvchilar bilan olib boriladigan
korreksion pedagogik ish samaradorligini oshirish 31

D.M. MAXMUDOVA.

Ertaklar vositasida maktabgacha katta yoshdagi bolalarni kitobxonlikka tayyorlash 32

D.R. BABAYEVA, K.T. AYTMURATOVA.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida badiiy asarni sahnalashtirish texnologiyasi 34

R.Sh. ALEYOVA.

Bolalarni vatanga e'tiqod va milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash mazmuni 36

G. BAYTILEUOVA.

Maktabgacha ta'limning innovatsion tizimini tashkil etish 38

M.R. PO'LATXO'JAYEVA.

Koxlear implanti bo'lgan bolalar ota-onalariga tibbiy-pedagogik maslahatlar 40

A.D. OSTANAQULOV.

O'smirlik davridagi ruhiy salomatlikni qiyosiy-empirik o'rganish 42

A.A. СУЛТАНОВА.

Гендерные особенности факторов риска суицидального поведения у подростков 44

X.SH.YUNUSOVA, G.QAYUMOVA.

Innovatsion ta'lim klasteri muhitida bo'lajak defektoglarni inklyuziv ta'limga
tayyorlash texnologiyalari 47

4. Kamiljanov B.I. Innovatsion menejment uslublarini takomillashtirish T.: Fan, 2007.

5. Zaynutdinov Sh.N. Innovatsion salohiyatni oshirish strategiyasi // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali. № 1, 2011yil sentyabr.

6. Shvets I.M., Mariko V.V. O'qituvchilarning malakasini oshirish tizimida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi // Axborotnomasi NNSU im. N.I. Lobachevskiy. Ta'lim sohasidagi yangiliklar seriyasi. 2005-yil. o'n olti). S. 189–2013.

INKLYUZIV TA'LIMDA KO'RISHIDA MUAMMOSI BO'LGAN O'QUVCHILAR BILAN OLIB BORILADIGAN KORREKSION PEDAGOGIK ISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

M. Dehqonova, Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Pedagogika fakulteti, "Maxsus pedagogika" kafedrasida o'qituvchisi
Z. Xusniddinova, mazkur universitetning 2-bosqich magistratura bosqichi talabasi

Данная статья посвящена вопросу повышения эффективности коррекционно-педагогической работы с учащимися с проблемами зрения в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова и понятия: тифлопедагог, зрение, инклюзивное образование, развитие, социализация, профориентация.

This article is devoted to the issue of improving the effectiveness of correctional and pedagogical work with students with visual problems in the context of inclusive education.

Key words and concepts: typhlopedagogue, vision, inclusive education, development, socialization, vocational guidance.

Ko'rishida muammosi bo'lgan bolalarni tarbiyalash va o'qitish bilan umumta'lim maktablarida maxsus pedagog sifatida **tiflopedagog** o'qituvchilar shug'ullanadi. Tiflopedagog o'qituvchi inklyuziv ta'lim joriy qilingan tashkilotlarda faoliyat yuritishi uchun maxsus (korreksion xonalar, ko'rishida muammosi bo'lgan bolalar ta'limi uchun texnik vositalar) sharoitlar yaratilgan bo'lishi kerak. Tiflopedagog o'qituvchining eng asosiy vazifalaridan biri axloqiy ta'limdir. 1 yoshdan 3 yoshgacha bo'lgan ko'rishida muammosi bo'lgan bolalar o'z tanalarining anatomik xususiyatlarini ota-onalari, tengdoshlari va aka-ukalari bilan bir necha bor taqqoslab ko'radilar. Odatda, ko'rish qobiliyati past bo'lgan bolalar axloqiy tushunchalar bo'yicha hech qanday ma'lumot olishmagan va bu bolalar ommaviy maktabga kelganda, o'zlarining tengdoshlaridan orqada qolishgan bo'ladi.

Tiflopedagog o'qituvchining vazifalari:

1. Turli xil zamonaviy metodlar bilan birgalikda klaster metodi orqali o'quvchilarni ijtimoiy hayotga moslashtirish hamda ta'lim-tarbiya berish.

2. Ko'rishida muammosi bo'lgan o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirish, jumladan, pedagogik va psixologik jihatdan o'rganish, nuqsonlarning turlarini aniqlashtirish, jismoniy va ruhiy jihatdan rivojlantirish;

3. Ko'rishida muammosi bo'lgan o'quvchilarning ta'lim-tarbiyasi maqsadi, mazmuni, vazifalari va metodlarini qayta ishlash;

4. Bola shaxsiyatini har tomonlama rivojlantirish uchun barcha maxsus mo'ljallangan ishlarni amalga oshirish.

5. O'quvchilarni mehnatga va kasb-hunarga yo'naltirish imkoniyatlarini yaratish.

6. Maxsus o'quv rejalar, dasturlar va darsliklarni tuzish.

7. Inklyuziv ta'lim joriy qilingan maktablarni rivojlantirishni yo'lga qo'yish.

Umumta'lim maktablarida ko'rishida muammosi bo'lgan o'quvchilarni davolash va tiklash ishlari okulistik rahbarligida

amalga oshiriladi. Pedagog va tarbiyachilar ham shifokor tavsiyalarini o'z vaqtida bajarishga yordam beradilar. Ko'zoynak va boshqa optik ko'ruvchi korrektsiyalovchi vositalarni tavsiya qilish davolash ishining asosi hisoblanadi. Pedagog va tarbiyachilar bolalarni ko'zoynaklardan shifokor tavsiya qilganidek to'g'ri foydalanishlarini nazorat qiladi. Ko'zoynakni to'g'ri tanlash muhim rol o'ynaydi. U yuz hajmini qorachiqslari orasidagi masofaga mos tushishi shart, quloqlarni, burunlarni qismasligi lozim.

Ko'rishida muammosi bo'lgan o'quvchilarning kelajakdagi hayotga moslashuvi va o'z o'rnini topib, to'liq ish bilan ta'minlanishidagi muammolar doimiy ravishda barchamizni birdek tashvishga solib keladi. Bu muammo faqat birgina bizda emas, butun dunyo mamlakatlarida kuzatiladi. Ushbu muammoli holatning yechimi maktabgacha ta'limdan boshlab korreksion rivojlantiruvchi va moslashish harakatlarini, o'z-o'ziga xizmat qilish ko'nikmalarini shakllantirish, qo'l motorikasini rivojlantirish, atrof-muhitda o'zini idora qilish va boshqa hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishga erishishdan boshlanishi zarur.

Maktab ta'limi jarayonida barcha fanlarni o'qitish bilan bir qatorda, boshlang'ich sinflardan boshlab kasbga yo'naltirish, imkoniyati va iqtidoridan kelib chiqqan holda kasb tanlashiga erishish zarur. Yuqori sinflarda "Kasb-hunar ta'limi" jarayonida o'quvchilar kasblar bo'yicha umumiy ma'lumot olish bilan bir qatorda qiziqqan va o'zi uchun tanlagan kasbi haqida chuqurroq ma'lumot olishi uchun sharoit yaratilgan bo'lmog'i zarur. Bolalarni maktabgacha va kichik maktab yoshidan boshlab kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini boshlash talab qilinadi. Bu ishlar ko'rishida muammosi bo'lgan o'quvchilarni kelajakdagi hayotlarida ish bilan ta'minlanishi uchun juda muhim hisoblanadi. Shu orqali ko'rishida muammosi bo'lgan o'quvchilarni ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topishi, foydali mehnat bilan shug'ullanishi, ota-onaga qaramlikdan chiqishi va eng asosiysi nuqsonidan uyalmasligi

hamda ozgina bo'lsada nuqsonini esdan chiqarishiga olib kelish mumkin.

Har bir o'quvchi o'z oldiga maqsad qilib olib turli xil kasblardan birini tanlashi kerak yoki o'qituvchi hamda jamoa vakillari ma'lum bir kasb tanlashiga ko'maklashishi talab qilinadi. Shuningdek, har bir o'quvchi o'zi haqida, o'zining qobiliyatlari va potentsiallari to'g'risida aniq tushunchalarni bilishi, zarur hollarda chetdan rivojlantirilishi kerak.

Ko'rishida muammosi bo'lgan o'quvchilarga kasbiy bilim berish jarayonida quyidagilarga e'tibor bering:

- o'z-o'zini anglashiga (kuchli va zaif tomonlari, maqsadlari, qiziqishlari va qobiliyatlari) yordam bering;
- kasblarga oid xabardorlik;
- ish izlash qobiliyatlari;
- ishga tayyorlanish (e'lonlarni topib xabardor bo'lish, ma'lumot olish, o'zi e'lon yozish, maxsus treninglardan o'tish);
- nogironligi bo'lgan o'quvchilarni ish bilan ta'minlash va bandlikka ko'maklashish markazlarini topish.

Ko'zi ojizlik o'quvchilarga o'zlari uchun zarur bo'lgan ijtimoiy jarayonlarni, xatti-harakatlarni kuzatishi va hayotiy ko'nikmalarni o'rganishga halaqit beradi. Ko'zi ojiz o'quvchiga sog'lom tengdoshlari tevarak-atrofdagi voqyealarni kuzatish va modellastirish, ko'z bilan ko'rish orqali tabiiy ravishda o'rganadigan ijtimoiy va hayotiy ko'nikmalarni o'rgatishlari kerak bo'ladi.

Adabiyotlar

1. "Inclusive teaching and learning for children with visual impairments" Teachers guide – Guy Le Fanu 2018.
2. U.Fayziyeva va boshqalar. «Tiflopedagogika» o'quv qo'llanma, «Sano-Standart» nashriyoti, Toshkent-2011.
3. «Inklyuziv ta'limning dolzarb masalalari: muammo va ularning yechimlari» mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. «Lesson-Press» nashriyoti, Toshkent-2022.

ERTAKLAR VOSITASIDA MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARNI KITOBXONLIKKA TAYYORLASH

D.M. Maxmudova, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, "Maktabgacha pedagogika va psixologiya" kafedrasida o'qituvchisi

Данная статья направлена на подготовку детей дошкольного возраста к чтению посредством сказок, выявлению и внедрению эффективных методов развития речи детей.

Ключевые слова и понятия: дошкольное образование, чтение, сказки, творчество, подготовка, общение, игры, наглядность, инновация.

This article is aimed at preparing preschool children to read through fairy tales, identifying and implementing effective methods for the development of children's speech.

Keywords and concepts: preschool education, reading, fairy tales, creativity, preparation, communication, games, visibility, innovation.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tomonidan 2020 yil 2 mart kuni PF-5953-son Farmoni bilan yoshlar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilishga qaratilgan muhim masala ilgari surildi. Shubhasiz, bu yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular o'rtasida kitobxonlikni keng targ'ib qilish, yosh avlodning intellektual, axloqiy, estetik salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida uzviylik, uzluksizlik masalasi jiddiy qo'yilmoqda. Shunday ekan kitobxonlikka tayyorgarlikni bolalikdan boshlash katta ahamiyatga ega.

Bolalarda bolalikdan kitobxonlikka qiziqishni tarbiyalash bo'yicha izlanishlar (F.R.Qodirova, F.O'.O'rino'va, Q.Quronboeva, D.Maxmudova, S.Chinova, T.A.Novikovalar) olib borilgan. Bu tadqiqotlar tarbiyalanuvchilarni ma'naviy-axloqiy, muomala madaniyati, mehnatsevarlik va psixologik jihatdan tarbiyalashni, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni badiiy adabiyotga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantirishga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimida tatbiq etilgan "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi asosida bolalarni kitobxonlikka tayyorlash ta'lim-tarbiyaning muhim omilidir. Shuning uchun ham mamlakatimizda ushbu masala dolzarb hisoblanib, o'z yechimini kutmoqda. Ushbu ishni joriy etishda bolalar adabiyoti, aniqrog'i maktabgacha yoshdagi bolalarga yaqin bo'lgan ertaklar mazmuniga ularni qiziqitirib, e'tiborlarini undagi predmetli, syujetli rasmlarga, harflar, bo'g'inlar, so'zlarga qaratib, kitobxonlikka, mutolaaga tayyorlashga erishildi.

Fikrimizcha, bolalarda badiiy adabiyotlardagi ertaklar matnini, ilk o'qishga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantirish uchun kitoblardagi ko'rgazmalar "Ilk qadam" davlat o'quv dasturining mavzuviy rejasiga oid tarbiyalanuvchilar yoshiga, ularning atrof-olam haqida olgan bilimi, tasavvur, tushunchalariga binoan tashkil etilib, metodik jihatdan to'g'ri namoyish qilinishi lozim. Ko'rgazmali material yoqimli, jozibali, tushunarli, ertak mazmunini to'g'ri aks ettiradigan va shunga muvofiq uni qabul qilishga istak, xohish uyg'otadigan, o'ylashga, fikr yuritishga, jumboqli